

भटक्या विमुक्त जमातीतील पारधी स्त्रियांच्या विरुद्धचा हिंसाचार

डॉ. अर्जुन जाधव

डी.के.ए.एस. सी. कॉलेज, इचलकरंजी.

गोषवारा:

पारधी ही भटक्या विमुक्त जमाती (DNT) पैकी एक आहे आणि क्रिमिनल ट्राईब ऍक्ट (CTA) 1871 मध्ये 'जन्माने गुन्हेगार' म्हणून ओळखली गेली आहे आणि राज्य यंत्रणा, नागरी यांच्यावर गुन्हेगारीचा कलंक, अन्याय, क्रूरता, हिंसा आणि भेदभाव यांच्या अधीन आहे. स्वातंत्र्याच्या सात दशकांनंतरही समाज, संस्था आणि प्रसारमाध्यमे. याशिवाय, स्त्रिया सर्वात असुरक्षित आहेत आणि दैनंदिन जीवनात कुटुंबात, पारधी जमातीत आणि संपूर्ण ग्रामीण समाजात ज्या अत्याचारी संरचनांचा सामना करतात त्यांना बळी पडतात. प्रस्तुत पेपरमध्ये पारधी महिलांच्या समकालीन लिंगभेद, मानवी हक्कांचे उल्लंघन, गुन्हेगारी कलंक आणि सामाजिक बहिष्कार यांच्या विरुद्ध त्यांच्या दैनंदिन अनुभवांचे कथन करून त्यांच्या समकालीन संघर्षाचा शोध घेण्यात आला आहे.

प्रास्ताविक :

भारतीय समाज जातीच्या उपस्थितीने आणि लोकांच्या जीवनातील अनेक आयामांनी वैशिष्ट्यीकृत आहे. जातीवर आधारित समुदायांची विशिष्ट संस्कृती, परंपरा आणि जीवनशैली असते. भारत हा लोकशाही देश आहे आणि प्रत्येक भारतीयाला त्यांचे स्वातंत्र्य, सन्मान आणि प्रतिष्ठेचा आनंद घेण्याचा समान अधिकार आहे. तथापि, भटक्या जमाती (NTs) आणि DNT हे त्या समुदायांपैकी एक आहेत ज्यांना ऐतिहासिकदृष्ट्या त्यांचे मूलभूत अधिकार नाकारले गेले आहेत. NTs आणि DNTs हे वंचित आणि उपेक्षित वर्ग आहेत ज्यांना भारतीय सामाजिक पदानुक्रमात दलित मानले जाते (माने, 1997). अखेरीस, जातिव्यवस्थेने त्यांच्यातील स्थलांतराचे नियमन केले आणि त्यांना उपजीविकेच्या शोधात भटकायला भाग पाडले. त्यापैकी, DNTs हे भारतीय समाजातील सर्वात दबलेले वर्ग आहेत ज्यांचे बळी गेले आहेत ऐतिहासिक विस्थापन, 'अपारंपरिक व्यवसाय', 'औपनिवेशिक वारसा' आणि 'सामाजिक कलंक'. या समुदायांना मानले जाते 'विमुक्त जाती' किंवा 'भाजी गुन्हेगार जमाती' मुख्यत्वे कारण ते अंतर्गत जन्मतः गुन्हेगार म्हणून ओळखले जातात CTA 1871, ब्रिटिश सरकारने लागू केले. द CTA 1871 1952 च्या शेवटच्या सुधारणांपर्यंत अनेक वर्षांमध्ये अनेक वेळा रद्द करण्यात आले होते. सध्या, ते म्हणून ओळखले जाते सवयी गुन्हेगार कायदा 1952. मूळ घटनात्मक संपुष्टात आल्यानंतरही CTA 1871, या समुदायांना अजूनही कलंकित केले जात आहे आणि त्यांना गुन्हेगार म्हणून लेबल केले जात आहे आणि 'अ' च्या हातून छळ व छळ केला जात आहे. पोलिस' आणि ते 'राज्य यंत्रणा'. जातिव्यवस्थेची प्रथा आणि

स्तरीकरणाच्या अनेक घटकांमुळे त्यांना सरकारचे मूलभूत नागरी हक्क आणि सुविधा नाकारण्यात आल्या आहेत (राठोड, 2000).

भटक्या विमुक्त जमाती आणि भटक्या जमातींची वैशिष्ट्ये ज्यामुळे या समुदायांची समज खूप स्पष्ट होते आणि त्यांच्या अद्वितीय वैशिष्ट्यांमुळे त्यांना वेगळे केले जाते. असं म्हणलं जातं की, (i). प्रत्येक भटक्या विमुक्त समाज हा अंतर्विवाह असलेला समूह आहे. जरी त्यांना जमाती म्हणून संबोधले जात असले तरी, सर्व व्यावहारिक हेतूंसाठी त्यांना पारंपारिक ग्रामीण समाजात जाती म्हणून वागवले गेले. आंतर-जेवण आणि आंतर-विवाहांवर बंधने आली. त्यांना अस्पृश्य मानले जात नव्हते परंतु सामाजिक पदानुक्रमात ते सर्वात खालच्या स्थानावर होते.

(ii) भटक्या विमुक्त जमाती आणि भटक्या जमाती हे प्रामुख्याने पितृसत्ताक समुदाय आहेत. वृद्ध पुरुषांचा अधिकार सर्वोच्च मानला जातो. स्त्रियांची स्थिती अत्यंत खालावली आहे आणि बऱ्याचदा त्यांच्यावर क्रूर निर्बंध लादले जातात.

(iii) त्यांची जात किंवा आदिवासी परिषद खूप मजबूत आहे. त्यांच्या घरगुती आणि सामाजिक जीवनाशी संबंधित जवळजवळ सर्व निर्णय जात परिषदेत वाटाघाटीद्वारे घेतले जातात

(iv) भटक्या गटांमध्ये मजबूत पर्यावरणीय संबंध आहेत. त्यापैकी बरेच लोक विविध प्रकारच्या नैसर्गिक संसाधनांवर अवलंबून आहेत आणि त्यांच्या अस्तित्वासाठी जटिल पर्यावरणीय कोनाडे तयार करतात. पर्यावरण आणि पर्यावरणातील बदल त्यांच्या उपजीविकेच्या पर्यायांवर गंभीरपणे परिणाम करतात. पाळीव प्राणी त्यांच्या अर्थव्यवस्थेचा अविभाज्य भाग बनतात.

(v) त्यांचा वनस्पतींशीही जवळचा संबंध आहे. त्यांच्याद्वारे अनेक वनस्पतिजन्य पदार्थ मिळवले जातात, त्यावर प्रक्रिया केली जाते आणि विकली जाते.

(vi) ते सतत फिरत असल्यामुळे त्यांच्याकडे कोणताही अधिवास नाही. त्यांच्यापैकी अनेकांनी आता स्थायिक होण्यास सुरुवात केली असली, तरी परंपरेने त्यांच्याकडे जमिनीचे हक्क किंवा घराचे हक्क नव्हते. परिणामी, ते केवळ कल्याणकारी कार्यक्रमांपासून वंचित राहतात, तर नागरिकांच्या हक्कांपासूनही वंचित राहतात (बोकील, 2002, p.148).

वरील स्पष्टीकरणावरून हे स्पष्टपणे दिसून येते की भटक्या विमुक्त जमाती आणि भटक्या जमातींची जीवनशैली, संस्कृती, परंपरा, श्रद्धा, प्रथा आणि इतिहास इतर सामाजिक गटांपेक्षा भिन्न आहेत. जाती आणि गरीब आर्थिक स्थितीच्या कारणास्तव एनटीमध्ये मोठ्या प्रमाणावर भेदभाव केला जातो. हे प्रामुख्याने मुळे आहे 'सामाजिक कलंक' त्यांच्या पारंपारिक श्रद्धा आणि अंधश्रद्धा आणि त्यांच्या उपजीविकेच्या अस्थिर स्वभावाशी संलग्न. सारख्या समस्या 'अस्पृश्यता', 'सामाजिक बहिष्कार', 'शैक्षणिक संधींची दुर्गमता' उद्धृत केलेली काही उदाहरणे आहेत 'भेदभाव' NTs चे. तरीसुद्धा, DNTs या समस्यांपासून सुटत नाहीत, परंतु तीव्रता आणि तीव्रता भिन्न आहेत.

भटके हा एक जीवनपद्धती आहे आणि भटके हे सवयीचे चालणारे आहेत. खरं तर, भटक्यावादाकडे सामाजिक किंवा राजकीय संघटना किंवा जागतिक दृष्टिकोनाचे स्वरूप म्हणून पाहिले जात नाही तर संसाधनांमध्ये प्रवेश वाढवण्याचे धोरण म्हणून पाहिले जाते. विविध

पर्यावरणीय, आर्थिक, राजकीय आणि सामाजिक परिस्थितींना हा एक लवचिक, तर्कशुद्ध प्रतिसाद आहे (Gol, 2008, बर्गे, 2010, p.31 मध्ये उद्धृत).

दुसरीकडे विमुक्त आणि भटक्या समुदायांच्यासंदर्भात उपस्थित केलेला एक प्रमुख मुद्दा म्हणजे योग्य गणनेचा आणि वर्गीकरणाचा अभाव, ज्यामुळे कल्याणकारी योजनांचे नियोजन आणि अंमलबजावणी कठीण होते. यापैकी काही समुदायांना अनुसूचित जमाती, इतरांना अनुसूचित जाती म्हणून आणि काही इतर मागासवर्गीय (OBC) म्हणून सूचीबद्ध केले गेले आहेत (Gol, 2014, p.59.)

नंतर, कमिशन आणि समित्या केवळ चुकल्या नाहीत तर विश्लेषण आणि शिफारशींमध्ये ज्यांना DNT चा दर्जा मिळाला आहे त्यांच्यासह सध्याच्या NTS च्या गुन्हेगारीकरणाच्या ऐतिहासिकतेमध्ये त्यांचे प्रतिनिधित्वही कमी झाले. याचाच परिणाम म्हणून स्वातंत्र्याच्या सात दशकांनंतरही त्यांचे गुन्हेगारीकरण झाले नाही. उलट दसव्या गुन्हेगार कायदा 1952 व्यवहारात रद्द केले नाही. त्याच बरोबर, हे वर्तन NTS आणि DNTs च्या उत्थानासाठी सरकारने तयार केलेल्या कल्याणकारी कार्यक्रमांमध्ये दिसून येते. याशिवाय कायदेशीर, प्रशासकीय, भौतिक, भौगोलिक, आर्थिक उणिवाही मोठ्या प्रमाणात हातभार लावल्या आहेत. अखेरीस, त्या कल्याणकारी कार्यक्रमांच्या अंमलबजावणीतील गैरप्रकारांनी समकालीन काळात त्यांची सामाजिक-आर्थिक स्थिती बिघडवण्यास हातभार लावला आहे.

याशिवाय, म्हणून सूचीबद्ध केलेल्यांमध्ये पारधी हा सर्वात वंचित समुदायांपैकी एक आहे 'गुन्हेगार जमाती' म्हणजेच भारतातील भटक्या विमुक्त जमाती ह्या मुख्यतः कोल्हापूर, सांगली, सोलापूर, अहमदनगर, यवतमाळ आणि चंद्रपूर जिल्ह्यात मध्ये आढळतात. 'गुन्हेगार टोळी' च्या खाली CTA 1871 आणि नंतर महाराष्ट्र राज्यातील DNTs वर. मध्ये त्याचे मूळ आहे 'मेवाड' सध्याच्या राजस्थान राज्याचे क्षेत्र. तथापि, शिकार हा पारधी समाजाचा पारंपारिक व्यवसाय आणि उपजीविकेचा स्रोत आहे. सध्या, पारधी समाजाची बऱ्यापैकी लोकसंख्या शेतातील आणि शेताबाहेरील कामांमध्ये अनौपचारिक मजुरीत गुंतलेली आहे. या व्यतिरिक्त पारधी समाज इतरांपेक्षा खूपच वेगळा आहे 'माजी गुन्हेगार जमाती' सर्वसाधारणपणे आणि DNTs विशेषतः त्यांच्या दोन वैशिष्ट्यपूर्ण वैशिष्ट्यांसोबत जसे की (अ) जुन्या सांस्कृतिक आणि धार्मिक प्रथांची जुनी परंपरा आणि (ब) गावाबाहेरील समुदायाचा त्यांच्या जुन्या सांस्कृतिक आणि धार्मिक परंपरांमध्ये हस्तक्षेप न करणे. या प्रथांना पारधी स्त्रियांना अनेक स्तरांवर तोंड देण्याशिवाय पर्याय उरला नाही 'लिंगभेद', 'मानवी हक्कांचे उल्लंघन', 'नागरिकत्व हक्क', 'गुन्हेगारी कलंक' आणि 'सामाजिक बहिष्कार' रोजच्यारोज. पारधी महिलांच्या सार्वजनिक आणि खाजगी जीवनाच्या क्षेत्रांवर, विशेषतः त्यांच्या शारीरिक, मानसिक आणि मानसिक आरोग्यावर याचा विपरीत परिणाम झाला आहे. याला प्रत्युत्तर म्हणून ते एकीकडे सामाजिक संस्थांशी आणि दुसरीकडे त्यांच्या सार्वजनिक आणि खाजगी जीवनाशी संबंधित प्रश्न सोडवण्यासाठी 'राज्य आणि नॉन-स्टेट ॲक्टर्स' यांच्याशी नियमित वाटाघाटी करत आहेत. चे प्रकटीकरण लक्षात घेणे महत्वाचे आहे 'भेदभाव', 'शोषण', आणि 'अपवर्जन' पारधी स्त्रियांचा भारतातील इतर उपेक्षित सामाजिक गटांपेक्षा एक विशिष्ट ऐतिहासिक संदर्भ आहे. आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे, हे स्त्रीवादी प्रवचन आणि साहित्यात कमीत कमी शोधले गेले, अभ्यासले गेले आणि लिहिले गेले. शिवाय, हे NTS आणि DNT च्या आसपासच्या साहित्यात देखील आहे. दैनंदिन अनुभव,

आवाज आणि पारधी महिलांचा संघर्ष यांचा अभ्यास आणि दस्तऐवजीकरण यातून या चिंता दूर केल्या जाऊ शकतात.

हा पेपर पारधी महिलांच्या समकालीन संघर्षाचा संदर्भ देतो. 'लिंग भेदभाव', 'मानवी हक्कांचे उल्लंघन', 'गुन्हेगारी कलंक' आणि 'सामाजिक बहिष्कार' त्यांचे दैनंदिन अनुभव आणि आवाज कथन करून.

भारतातील भटक्या विमुक्त जमाती आणि भटक्या जमाती: एक सिंहावलोकन:

"भारतातील जमाती 2 प्रकारच्या आहेत, 1. गुन्हेगार जमात 2. गैर-गुन्हेगारी जमाती. गुन्हेगारी जमाती अशा लोकांच्या दिसल्या किंवा बनलेल्या आहेत जे परंपरेने गुन्हेगारी कृत्ये त्यांचा व्यवसाय म्हणून अनुसरण करतात. लोकांच्या या वर्गाला 'डि-अधिसूचित जमाती किंवा माजी गुन्हेगारी जमाती' (सिम्हाद्री, 1991, बर्गे, 2010, पृ. 31 मध्ये उद्धृत) असेही म्हणतात.

याशिवाय, गुन्हेगारी कृत्यांमध्ये सहभागी होण्याची वंशानुगत प्रवृत्ती, त्वचेचा रंग, भौगोलिक स्थान, वंश, भाषा, व्यवसाय, स्थलांतरण पद्धती, सांस्कृतिक फरक इत्यादी देखील विशिष्ट जमातीचा विचार करण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावतात. 'असूचनामुक्त जमात' किंवा 'माजी गुन्हेगार जमात'. जसजसा काळ पुढे सरकत गेला तसतसे वर्गीकरण आणि लेबलिंगची ही प्रथा त्यांच्या देणगी आणि हक्क हिसकावून घेण्याचा आधार बनते. अखेरीस, सरकारने अवलंबलेल्या विकास प्रक्रियेचा लाभ घेण्याच्या कक्षेतून त्यांना बायपास केले आहे.

भटक्या जमाती (NT) आणि विमुक्त जमाती (DNT) ऐतिहासिकदृष्ट्या त्यांच्या मूलभूत अधिकारांपासून वंचित आहेत. NT-DNTs हे उपेक्षित वर्ग आहेत ज्यांना भारतीय सामाजिक पदानुक्रमात दलित मानले जाते (माने, 1997, जाधव, 2016, p.1 मध्ये उद्धृत). NTs हे स्वदेशी गट आहेत जे भारतातील विविध राज्यांमध्ये राहतात. हे समुदाय मुख्यतः पितृसत्ताक समुदाय आहेत, त्यांच्या स्वतःच्या सामाजिक-सांस्कृतिक आणि न्यायिक संरचना आहेत (माने, 1997, जाधव, 2016, p.6 मध्ये उद्धृत).

गुन्हेगारी जमाती कायदा (CTA), 1871 मध्ये अशी तरतूद करण्यात आली आहे की जर एखाद्या स्थानिक सरकारला असा विश्वास ठेवण्याचे कारण असेल की कोणतीही जमात, टोळी किंवा लोकांचा वर्ग अजामीनपात्र गुन्हांच्या पद्धतशीर आयोगाने व्यसनाधीन आहे, तर ते गव्हर्नर जनरलच्या अधिकाराने करू शकते. , अशा जमातीला "गुन्हेगार जमात" म्हणून घोषित करा. CTA मध्ये 1911 आणि 1924 मध्ये सुधारणा करण्यात आली. CTA, 1924, श्री अनंतसायनम अय्यंगार समितीच्या शिफारशीनुसार गुन्हेगारी जमाती कायदे (रद्द) कायदा, 1952 द्वारे रद्द करण्यात आला. परिणामी, पूर्वी गुन्हेगार जमाती म्हणून अधिसूचित जमाती, वि-अधिसूचित झाल्या, आणि तेव्हापासून त्यांच्यासाठी 'डि-नोटिफाइड ट्राइब्स' हे नाव वापरात आहे.[१]

भटक्या समाजाची मोठी लोकसंख्या भारताच्या उत्तर आणि दक्षिण भागात राहते. उत्तर आणि दक्षिण भाग भटक्या विमुक्त जमातींनी व्यवसाय आणि उपजीविकेच्या स्रोतांच्या शोधात महाराष्ट्रात स्थलांतर केले. भारताच्या उत्तर आणि दक्षिण भागातून कोणती जमात आली हे लोक त्यांच्या त्वचेचा रंग, भाषा इत्यादींवरून सहज ओळखू शकतात (माने, 1997, जाधव, 2016, p.3 मध्ये उद्धृत).

डी अधिसूचित आणि जमाती ही भारतातील एक सामाजिक श्रेणी आहे जी सुमारे सहा कोटी लोकसंख्येचा समावेश करते. त्यापैकी काही अनुसूचित जातींच्या यादीत, काहींचा अनुसूचित जमातीत आणि काहींचा इतर मागासवर्गीय वर्गात समावेश आहे. परंतु यापैकी अनेक जमाती आहेत ज्यांना वरीलपैकी एकाही ठिकाणी स्थान मिळत नाही. सर्व भटक्या विमुक्त जमातींमध्ये जे साम्य आहे ते म्हणजे 'जन्मजात गुन्हेगार' (बर्गे 2010, p.31 मध्ये उद्धृत)

पारंपारिकपणे एनटी एकाच ठिकाणी स्थायिक होत नाहीत. ते गावाबाहेर राहतात आणि म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या तात्पुरत्या वस्त्या उभारतात 'पाल' किंवा 'पाडा', म्हणजे छोटी घरे. काही एनटी जंगलाजवळ राहणे पसंत करतात, गावापासून दूर किंवा 'सुसंस्कृत' समाज NTS कडे उपजीविकेचे साधन आणि व्यवसायाचे स्रोत एकाच ठिकाणी नाहीत, या कारणास्तव ते जगण्यासाठी ब्रेड आणि बटर मिळविण्यासाठी उपजीविकेच्या शोधात एका गावातून खेडेगावात (घाटगे, 2011) भटकतात.

भटक्या समुदायांना प्रभावित करणाऱ्या समस्यांपैकी एक सर्वात उत्सुक आणि गोंधळात टाकणारा परिमाण म्हणजे लिंगभेद. भटके विमुक्त समाज हे पितृसत्ताक स्वरूपाचे आहेत आणि ते पारंपारिक पितृसत्ताक संरचना आणि संस्था लागू करतात. इतर गरीब वर्गाप्रमाणेच भटक्या विमुक्त स्त्रिया देखील उत्पादक कार्यात गुंतलेल्या आहेत. केवळ घर अस्तित्वात नसल्यामुळे ते आमच्या घराच्या भिंतीपर्यंत मर्यादित नाहीत. ते केवळ प्रक्रिया आणि उत्पादन क्रियाकलापांमध्येच गुंतलेले नाहीत तर विक्री आणि विपणनात देखील गुंतलेले आहेत. त्यांना आजूबाजूच्या जगाशी दैनंदिन संवाद साधावा लागतो म्हणून ते खूप धाडसी, निर्भय आणि बोलके असतात. पण दुसरी बाजू अशी आहे की, भटक्या विमुक्तांना पुरुषसत्ताक रचनेमुळे प्रचंड दडपले जाते. कार्यकर्त्यांनी सांगितल्याप्रमाणे, भटक्या स्त्रिया बाहेर सबल (बलवान) असतात पण त्यांच्या पतीपुढे अबला (कमजोर) असतात. भटक्यांमधील पितृसत्ता ही बसून राहणाऱ्या, कृषी समुदायांपेक्षा अधिक कठोर आहे. जरी वेगवेगळ्या समुदायांमध्ये बाह्य अभिव्यक्ती भिन्न असल्या तरी, मूलभूत वैशिष्ट्य म्हणजे स्त्रियांना संपत्तीचा एक भाग मानला जातो. बालविवाह सर्रास होत आहेत. पारधी किंवा वैदूंसारख्या काही भटक्या समुदायांमध्ये स्त्रियांना विकले जाते, देवाणघेवाण केली जाते, गहाण ठेवली जाते आणि भाडेतत्त्वावर दिली जाते (माने, 2001, बोकील, 2002, पृ. 152 मध्ये उद्धृत).

सामाजिक संस्थांमध्ये बदल घडवून आणण्याकडे बहुतेक पारधी महिलांचा अनिच्छुक स्वभाव 'लिंग समानता' आणि 'स्वाभिमान' त्यांच्या सतत बिघडत चाललेल्या परिस्थितीमागचा मुख्य संदर्भ आहे. मुळात पारधी समाजाच्या पूर्ण बहिष्काराच्या संभाव्य धोक्यामुळे हे घडत आहे. या वाईट प्रथांबरोबरच बालविवाह, अंधश्रद्धा इत्यादी गोष्टीही त्यांच्या बिकट परिस्थितीला कारणीभूत ठरत आहेत.. शिवाय, पितृसत्ता हा या परिस्थितीत जोडणारा घटक आहे. हे चढ-उतार असूनही, त्यांच्यासाठी जागांचा दावा करण्यासाठी सतत प्रयत्न सुरू आहेत.

बहुतेक समाजांमध्ये देज (हुंडा) वधूला दिला जातो आणि म्हणूनच, पालक वारंवार शक्य तितकी किंमत काढतात. महिलांच्या वागणुकीबाबतही कडक नियम आहेत. -सर्वात क्लेशकारक पैलू म्हणजे जेव्हा हे नियम मोडले जातात तेव्हा महिलांवर लादला जाणारा दंड. विवाहबाह्य विवाह, व्यभिचार आणि विवाहपूर्व गर्भधारणा हे गंभीर गुन्हे मानले जातात. दंडाचे स्वरूप, सोप्या भाषेत सांगायचे तर, अमानवी, क्रूर आणि रानटी आहेत. उदाहरणार्थ, बहुतेक डीएनटीमध्ये, आरोपी महिलेला तिचे निर्दोषत्व सिद्ध करण्यासाठी उकळत्या तेलाच्या भांड्यातून एक नाणे उचलावे लागते. इतर दंडांमध्ये जिभेच्या टोकाला गरम लोखंडाने ब्रँडिंग करणे, मानवी किंवा प्राण्यांचे

मलमूत्र वाहून नेण्यास भाग पाडणे, आगीतून चालण्यास भाग पाडणे, डोके मुंडणे, सामाजिक बहिष्कार आणि बहिष्कार यांचा समावेश आहे (माने, 1997, बोकील, 2002, पृ. 152 मध्ये उद्धृत केले आहे.).

अर्थात, हे सर्व समुदायांमध्ये एकसारखे नाहीत आणि अपवाद आहेत. मात्र, महिलांकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन स्पष्टपणे दडपशाहीचा आहे. डीएनटीमध्ये सामाजिक विकासाची प्रक्रिया सुरू करायची असल्यास लिंग ऊर्तींना प्राधान्याने संबोधित करणे आवश्यक आहे. लैंगिक समस्यांचे आणखी एक परिमाण म्हणजे पोलिसांकडून डीएनटी महिलांचे शोषण आणि दडपशाही. प्रादेशिक वृत्तपत्रे या महिलांवर विशेषतः पारधी समाजातील पोलिसांच्या अत्याचाराच्या कथांनी भरलेली असतात. स्त्रिया पोलिसांसाठी सोपे लक्ष्य असतात कारण त्यांचे पुरुषलोक अनेकदा एकतर फरार असतात किंवा पोलिसांच्या ताब्यात असतात. महाराष्ट्रात, डीएनटी महिलांवरील अत्याचारासाठी पोलिस कर्मचाऱ्यांवर वेळोवेळी गुन्हे नोंदवले गेले आहेत, परंतु दोषी ठरविण्याची टक्केवारी उणे आहे. डीएनटी महिलांना न्याय देण्यासाठी पोलिसांचे लैंगिक संवेदनीकरण हा कळीचा मुद्दा आहे (बोकील, 2002, पृ.152).

अशाप्रकारे, वरील शोधांवरून असे दिसून येते की, पारधी स्त्रिया तीन पातळ्यांवर विविध दाव्यांसाठी सतत संघर्ष आणि संघर्ष करत आहेत: (अ) कुटुंब, (ब) पारधी समाज आणि (क) संपूर्णसमाज.

स्वातंत्र्यानंतर, भारत सरकारने एनटी आणि डीएनटीच्या बाबी पाहण्यासाठी समित्या आणि आयोग नेमले.

सर्वप्रथम, कालेलकर आयोगाची 1953 मध्ये नियुक्ती करण्यात आली होती. त्यात पूर्वीच्या 'गुन्हेगारी जमाती'ला जमाती म्हणून नये किंवा त्यांना गुन्हेगार असे नाव देऊ नये किंवा त्यांना माजी गुन्हेगार असा टॅग जोडू नये, असे नमूद केले होते. त्यांना डी-नोटिफाइड समुदाय म्हटले जाऊ शकते. आयोगाने असेही मत व्यक्त केले की हे गट दोन विभागात विभागले जाऊ शकतात म्हणजे. (i) भटके, आणि (ii) स्थायिक.[२]

अशा विभाजनाचा उद्देश एनटी आणि डीएनटीच्या आंतर आणि आंतर-असुरक्षा मॅप करणे हा होता. दुसरे म्हणजे, लोकूर समितीची 1965 मध्ये नियुक्ती करण्यात आली. अनुसूचित जाती (SC) आणि अनुसूचित जमाती (ST) याद्या (Gol, 1965a) चे पुनरावृत्ती करणे हे समितीचे आदेश होते. याव्यतिरिक्त, समितीने असे निरीक्षण केले आहे की सामान्यतः अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातींसाठी तयार केलेल्या कल्याणकारी योजनांचा DNT ला त्यांच्या तुलनेने कमी संख्येमुळे आणि सतत भटक्या स्वभावामुळे कोणत्याही प्रमाणात फायदा झाला नाही. त्यामुळे, समितीने NT-DNT चा घटनात्मक मान्यताप्राप्त तीन श्रेणींमध्ये समावेश करण्याची शिफारस केली आहे जसे की SC, ST आणि इतर मागासवर्गीय (ओबीसी). तरीसुद्धा, समितीने इतर संबंधित घटक जसे की खराब राजकीय इच्छाशक्ती, गैरप्रकार, भ्रष्टाचार, तांत्रिक, कायदेशीर, प्रशासकीय, भौतिक आणि भौगोलिक उणीवा स्पष्ट केल्या नाहीत जे NTs आणि DNT ला सामान्यतः अनुसूचित जातींसाठी तयार केलेल्या विकास योजनांचा लाभ घेण्यास प्रतिबंध करतात. एस.टी. समितीने अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातीच्या यादीत त्यांचा विचार न करण्याचे मत मांडले आहे आणि म्हणूनच केवळ त्यांचे हित साधणाऱ्या एनटी आणि डीएनटीसाठी विशेष विकास योजनांचा प्रस्ताव ठेवला आहे. मंडल आयोग, 1980 ने एनटी आणि डीएनटीचा उल्लेख केला 'उदास मागासवर्गीय'. हे असे समुदाय आहेत ज्यांचे भारतीय समाजात मिसळणे एकतर नाकारले गेले, निषिद्ध केले गेले आणि भटकेपणाच्या कलंकामुळे स्पष्टपणे वेगळे केले गेले, परिणामी त्यांची सामाजिक

स्थिती अत्यंत खालावली आहे नंतर,राष्ट्रीय लोकशाही आघाडी (NDA) सरकारने नियुक्त केलेसंविधानाच्या कामकाजाचा आढावा घेणारा राष्ट्रीय आयोग (NCRWC) 2000 मध्ये न्यायमूर्ती मानेपल्ली नारायण राव वेंकटचलिया आयोगाच्या अध्यक्षतेखाली आणि आयोगाने 2002 मध्ये भारत सरकारला एक अहवाल सादर केला. समितीने डीएनटीच्या आर्थिक आणि शैक्षणिक विकासासाठी कार्यक्रमांना बळकटी देण्यावर भर दिला आणि शिफारस केली आणि एक विशेष आयोग तयार केला. त्यांच्या गरजा आणि तक्रारी. या समित्यांच्या शिफारशी पुढे घेऊन अ विमुक्त, भटक्या आणि अर्ध-भटक्या जमातींसाठी राष्ट्रीय आयोग (NCDNT) सुरुवातीला 2003 मध्ये स्थापन करण्यात आले आणि 2005 मध्ये श्री. बाळकृष्ण सिद्राम रेणके यांच्या अध्यक्षतेखाली त्यांची पुनर्रचना करण्यात आली.संयुक्त पुरोगामी आघाडी (UPA)-I सरकार आयोगाने 6 फेब्रुवारी 2006 पासून काम सुरू केले आणि 2 जुलै 2008 रोजी सरकारला अहवाल सादर केला. आयोगाने शिफारस केली की NTs आणि DNT आणि अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमाती (अत्याचार प्रतिबंध) च्या तरतुदींमध्ये आरक्षणाचा विस्तार करणे आवश्यक आहे. त्यांना कायदा १९८९ लागू झाला पाहिजे. शिवाय, दराष्ट्रीय सल्लागार परिषद (NAC) स्थापना a विमुक्त, भटक्या आणि अर्ध-भटक्या जमातींवरील कार्य गट 2011 मध्ये ज्याने नंतर काही शिफारसी प्रस्तावित केल्या. कल्याणकारी कार्यक्रम आखताना समित्या/ आयोग नेमताना आलेल्या अनुभवांच्याआधारे, सरकारला एक राष्ट्रीय आयोग नेमण्याची गरज वाटली, जो विकासाच्या प्रगतीचा आढावा घेऊ शकेल आणि एनटी आणि डीएनटीच्या उन्नतीसाठी आणि मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी योग्य उपाययोजना सुचवू शकेल. सरकार. असे नाव दिलेले नवीनतम आयोगविमुक्त, भटक्या आणि अर्ध-भटक्या जमातींसाठी राष्ट्रीय आयोग 12 फेब्रुवारी 2014 रोजी श्री. भिकू रामजी इदाते यांच्या अध्यक्षतेखाली स्थापन करण्यात आला आणि आयोगाने 9 जानेवारी 2015 पासून कामकाज सुरू केले. आयोगाचा कार्यकाळ अध्यक्षांनी पदभार स्वीकारल्यापासून तीन वर्षांचा आहे.[३]

कार्यपद्धती:

पारधी महिलांच्या संघर्षाचे दस्तऐवजीकरण करणे हा या पेपरचा उद्देश आहे.लिंग भेदभाव', 'मानवी हक्कांचे उल्लंघन', 'गुन्हेगारी कलंक'आणि 'सामाजिक बहिष्कारकुटुंबात, पारधी समाजात आणि एकूणच समाजात त्यांचे दैनंदिन अनुभव आणि आवाज कथन करतात. हा पेपर प्राथमिक आणि दुय्यम डेटावर आधारित आहे. प्राथमिक डेटामध्ये राहणाऱ्या पारधी महिलांची जिवंत कथा आहेआंबळे, चौहान वाडी, खर्डी, आणिशिरूर गाव पुणे जिल्ह्यातील शिरूर ब्लॉकमहाराष्ट्र राज्याचे. सखोल मुलाखती वापरून केस स्टडी पद्धतीद्वारे ते पकडले जाते. दुय्यम डेटामध्ये साहित्य आणि संशोधन अभ्यास आणि एनटी आणि डीएनटीशी संबंधित समस्यांवरील वृत्तपत्रातील लेख समाविष्ट आहेत, 'नॅशनल कमिशन फॉर डिनोटिफाईड, भटक्या विमुक्त आणि अर्ध-भटक्या जमातींचे अहवाल' (2008 आणि 2016) आणि 'भारतातील आदिवासी समुदायांच्यासामाजिक आर्थिक, आरोग्य आणि शैक्षणिक स्थितीवरील उच्चस्तरीय समिती' (2014).

पारधी: एक सिंहावलोकन:

महाराष्ट्रात, एनटी आणि डीएनटी भारताच्या उत्तर आणि दक्षिण भागातून येतात. महाराष्ट्रात आल्यावर त्यांनी विविध जिल्ह्यात स्थायिक होऊन स्थानिक भाषा स्वीकारली (माने, 1997). महाराष्ट्रात भटके विमुक्त समाज आर्थिक आणि सामाजिकदृष्ट्या मागासलेला आहे. जोपर्यंत त्यांना शिक्षण, रोजगार आणि राज्याची धोरणे आणि योजनांचा लाभ मिळत नाही तोपर्यंत ते मुख्य प्रवाहात समाजात समाकलित होऊ शकत नाहीत (घाटगे, 2011). शिवाय, महाराष्ट्र राज्यात NT आणि DNT ची संख्या अनुक्रमे 19 आणि 14 आहे मध्ये त्यांना, पारधी हे महाराष्ट्रात आढळणाऱ्या डीएनटीपैकी एक आहे.

पारधी हा पारंपारिक शिकारीचा समुदाय आहे.त्यांचा एकेकाळी भटक्यांचा समूह होता.पण, आता ते महाराष्ट्रातील कोल्हापूर, सांगली आणि सोलापूर जिल्ह्यात विविध ठिकाणी स्थायिक झाले आहेत..रसेल आणि हिरालाल यांच्या मते हा शब्द मराठी शब्दापासून आला आहेपारध म्हणजे शिकार.मात्र, समाज स्वतः म्हणवून घेणे पसंत करतोप्रत्येक (सिंग, २००४, पी.१६५०).

स्थायिक झालेले पारधी समुदाय, जे आपण आज पाहतो, ते मूळतः आतील ठिकाणांहून उचलले गेले आहेत आणि ब्रिटीश सरकार त्यांना विशेषतः स्थापन केलेल्या वसाहतींमध्ये राहण्यास भाग पाडते. 'गुन्हेगार समुदाय' किंवा 'गुन्हेगार जमाती' अंतर्गत CTA 1871 कर्नाटक आणि महाराष्ट्रात. या ठिकाणी मूलतः समाविष्ट आहे खान्देश, नाशिक, सोलापूर, कोल्हापूर, बीड आणि पुणे आणि विदर्भ प्रदेश महाराष्ट्र राज्याचे. पारधी जमाती सहा उपगटांमध्ये विभागली गेली आहे जसे की 'गे पारधी', 'चित्त पारधी', 'फसे पारधी', 'हरण पारधी' किंवा 'हरनशिकारी', 'पाल पारधी', आणि 'टाकणकर'. अगदी अलीकडचे, 'धनगर पारधी', 'भिल्ला पारधी', आणि 'लंगोटी पारधी' या टायपोलॉजीमध्ये जोडले गेले आहेत. दोन विशिष्ट वैशिष्ट्यपूर्ण वैशिष्ट्ये आहेत, जी पारधी समाजाला सर्वसाधारणपणे आणि प्रत्येक उपसमूहात पूर्णपणे वेगळे करतात-पारधी समाजाचा समूह विशेषतः एकमेकांशी आणि इतर एनटी आणि डीएनटी (a) वेगळे सामाजिक-प्रत्येक उपाची आर्थिक, सांस्कृतिक आणि भाषिक पार्श्वभूमी गट आणि (b) प्रत्येक उपगटातील श्रेष्ठता संकुलाची क्षैतिज आणि अनुलंब उपस्थिती (मी, 1997). ते राजपूतांना आपले पूर्वज मानत. पारधी समाज पाच प्रमुख गटांमध्ये विभागला गेला आहे जसे की 'काळे', 'पवार', 'शिंदे', 'चव्हाण', आणि 'Bभोसले'. पारधी भाषा कमी-अधिक प्रमाणात सारखीच आहे 'गुजराती भाषा'. तथापि, तो देखील जोरदार समान आहे 'कंजरी' आणि 'राजस्थानी' द्वारे बोलल्या जाणाऱ्या भाषा 'कंजरभाट' आणि 'घिसडी' महाराष्ट्रात अनुक्रमे. त्या उपगटांपैकी प्रत्येक एक गट हा आंतरविवाही आहे. आणि त्यांची स्वतःची भाषा आहे आणि इतरांना समजू शकत नाही. पारधी बोली ही तीन वेगवेगळ्या भाषांनी बनलेली आहे जसे 'गुजराती', 'राजस्थानी' आणि 'हिंदुस्थानी'. पारधी समाज महाराष्ट्रात दीर्घकाळापासून राहतो. त्यामुळे 'चा प्रभाव मराठी इंग्रजी पारधी भाषेत सहज दिसून येते (मी, 1997). म्हणून शेड्यूल केले जात आहे 'गुन्हेगार टोळी' अंतर्गत CTA 1871 आणि ठराविक गुन्हेगारां प्रमाणे वागणूक देताना, पारधी समाजाने गेल्या अनेक वर्षांपासून प्रचंड प्रतिकार आणि दाव्यांचा सामना केला आहे..द 'जीवनशैली', 'खाण्यापिण्याच्या सवयी', 'परंपरागत पद्धती' आणि 'विश्वास प्रणाली', 'विवाह', 'धार्मिक' आणि 'सांस्कृतिक नियम' पारधी समाजातील उपसमूह आणि बहिर्गोल कुळांमध्ये भिन्नता आहे. असे असूनही, त्यांच्यामध्ये काही समानता आहेत (मी, 1997).

पारधींचा पारंपरिक व्यवसाय शिकार हा आहे.मात्र आता त्यांनी उदरनिर्वाहासाठी विविध व्यवसाय हाती घेतले आहेत.या व्यवसायांमध्ये व्हाईट कॉलर तसेच ब्लू कॉलर जॉब्स असतात.खालील व्यवसाय-मोलमजुरी करणारे मजूर, शेती, गिरण्यांमधील सेवा, नगरपालिका, विद्यापीठ आणि टपाल विभाग त्यांच्याकडून नोंदवले जातात..काही क्षुल्लक व्यवसायातही गुंतलेले आहेत.शिकार करण्याचा पारंपरिक व्यवसाय आता एक मनोरंजक क्रियाकलाप बनला आहे आणि सामान्यतः जेव्हा ते इतर नियमित क्रियाकलापांपासूनमुक्त असतात तेव्हा त्यात प्रवेश केला जातो.(सिंग, 2004, पी.1652)

पारधी समाज आजही धार्मिक श्रद्धेशी आंधळेपणाने जोडलेल्या अनेक वर्षांच्या दुर्धर धार्मिक आणि सांस्कृतिक परंपरा पाळण्यात अडकला आहे. धार्मिक मेळ्यांना आणि धार्मिक स्थळांना भेट देण्यावर त्यांचा अधिक विश्वास असतो. त्याचप्रमाणे, ते देवांपेक्षा देवींचे उच्च उपासक आहेत आणि अशा प्रकारे विविध धार्मिक प्रसंगी एक प्रकारचे विधी करतात.'भवानी माता' पारधी समाजाचे कुलदैवत आहे. तथापि, प्रत्येक उपसमूह आणि 'मजा' (म्हणजे exogamous वंशांच्या) स्वतःच्या देव आणि देवी आहेत ज्यांचे नाव एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी बदलते. पारधी समाजात देवी-देवतांची प्रचंड भीती आहे. ते सामान्यतः उपवास करतात आणि नवस करतात. नवसाच्या वेळी दिलेल्या आश्वासनांची परतफेड करण्यासाठी, पारधी समाज साधारणपणे या काळात मेळावे आयोजित करतो.'होळी' आणि 'दसरा' तीन दिवसांकरिता. जत्रांमध्ये बैलाचा बळी देण्याची परंपरा आहे. एकंदरीत, पारधी समाज नेहमीच धार्मिक कृतीतून देवाला प्रसन्न ठेवण्याचा प्रयत्न करतो. नवसाद्वारे देवाला दिलेल्या वचनांची परतफेड करण्यासाठी ते साधारणपणे बैल आणि बकऱ्यांचा बळी देतात, अगदी अलीकडच्या काळापर्यंत पारधी समाजाचा असा विश्वास होता की सूर्य रोज जन्मतो आणि मरतो (माने, 1997). नवजात बाळाला हात न लावण्याची परंपरा आहे, अशी अपेक्षा आईने पाच दिवसांपर्यंत केली आहे. त्यामुळे तिला तिच्या नवजात बाळाची स्वतःहून काळजी घ्यावी लागते. नवजात बाळाला आईशिवाय स्पर्श न करण्याचा कालावधी काही ठिकाणी सात दिवसांपर्यंत जातो. हे प्रामुख्याने प्रदूषण आणि शुद्धतेच्या संकल्पनेमुळे आहे (माने, 1997). पारधी समाजाची विवाह पद्धती इतर NT आणि DNT च्या तुलनेत थोडी वेगळी आहे. यात NTs आणि DNTs देखील समाविष्ट आहेत. हे प्रामुख्याने त्यांच्या सांस्कृतिक आणि धार्मिक परंपरांच्या बाहेरील प्रभाव आणि हस्तक्षेप नाही. एका उपसमूहात दुसऱ्या गटात आणि एक बहिर्गत कुळ दुसऱ्या गटातही विवाहास परवानगी न देण्याच्या परंपरेतून हे वेगळेपण सहजपणे जाणून घेता येते. तथापि, त्यांच्याकडे उपगट आणि बहिर्गोल कुळांमध्ये आंतर-जेवण करण्याची परंपरा आहे (माने, 1997). पारधी जमातीची लक्षणीय लोकसंख्या प्रामुख्याने 'फणसे पारधी', 'गाव पारधी', 'गे पारधी', आणि 'राज पारधी'मध्ये आढळलेजिल्हा टाका महाराष्ट्र राज्याचे. जिल्ह्याची वेगळी ऐतिहासिक आणि सांस्कृतिक पार्श्वभूमी त्यांना विविध भागांकडे आकर्षित करते. तथापि, औद्योगिक विकास, जेजिल्हा टाका पारधी समाजाच्या जिल्हाभरात स्थायिक होण्यामागील एक प्रमुख कारण हे वर्षानुवर्षे पार पडले आहे.

पारधी महिलांचे अनुभव आणि आवाज:

पारधी समाज एकत्रितपणे स्त्री अर्भकांचा जन्म साजरा करतो आणि त्याचप्रमाणे पुरुष अर्भकांच्या जन्मावर रडतो (माने, 1997). पारधी स्त्रियांना त्यांच्या समाजात मानाचे स्थान, प्रतिष्ठा आणि शक्ती आहे, अशी धारणा यावरून निर्माण होते. परंतु, हे वैशिष्ट्य विद्यमान सामाजिक पद्धतींना अधिक कठोरपणे प्रभावित करते आणि आकार देते, परिणामी त्यांच्या कल्याण आणि विकासासाठी अडथळे निर्माण करणारे अधिक जटिल वातावरण बनते. इतिहासकार, समाजशास्त्रज्ञ, मानववंशशास्त्रज्ञ आणि शिक्षणतज्ञांनी पारधी समाजाच्या गतीशीलतेच्या दृष्टीने वेळ आणि स्थान ओलांडून लिंग संबंधांचा विशेष संदर्भ देऊन मर्यादित लक्ष दिले आहे आणि तो मातृसत्ताक समाज म्हणून निष्कर्ष काढण्याच्या फंदात पडला आहे. सहभागीपैकी एक त्याच ओळीत प्रतिबिंबित करतो,

“..... पारधी कुटुंबात मुलगी जन्माला येते तेव्हा संपूर्णपारधी समाजाला खूप आनंद होतो. हे मुख्यतः तिच्याशी संलग्न आर्थिक मूल्यामुळे आहे. दुसरे म्हणजे, ती तिच्या पालकांच्या अनुपस्थितीत भावंडांची काळजी घेते. घरातील काम करून आणि भीक मागून ती घरच्या अर्थव्यवस्थेला हातभार लावू शकत होती. महत्त्वाचे म्हणजे, एकदा तिचे लग्न झाले की, तिच्या पालकांना वधूकडून 'तो' म्हणजेच हुंडामिळतो.”

मुलींच्या जन्माचा उत्सव समाजात नेहमीच व्यावसायिक मूल्याने दिसून येतो. दुसऱ्या शब्दात सांगायचे तर, अनेक मुलींच्या एका कुटुंबात, कुटुंबाला भावी वर आणि त्याच्या कुटुंबाकडून जितके अधिक आर्थिक लाभ मिळतात. उलटपक्षी, पारधी महिलांच्या अनुभवावरून असे दिसून येते की, त्यांच्या कुटुंबाकडून मुलींचे व्यापारीकरण आणि अतिमूल्यांकन यामुळे त्यांना समोर आले आहे. 'भेदभाव', 'शोषण', आणि 'वगळणे' कुटुंब आणि समाजात. आता, हे एक सामान्य नित्यक्रम बनले आहे आणि समुदाय बहुतेक लिंग समस्यांवर अनिच्छुक राहणे किंवा परंपरेच्या नावाखाली त्यांचे समर्थन करणे पसंत करतो. या परिस्थितीच्या सततच्या प्रकटीकरणाने पारधी महिलांना रोजच्यारोज औपचारिक आणि अनौपचारिक संस्थांशी सामना आणि वाटाघाटी करून कुटुंब आणि समाजाच्या पाठिंब्याशिवाय किंवा त्याशिवाय त्या अन्यायाविरुद्ध लढण्यास भाग पाडले आहे. त्याचबरोबर भारतीय राज्यघटनेने दिलेल्या मूलभूत हक्कांवरही याचा परिणाम होत आहे. शिक्षणाच्या हक्कांपैकी प्रारंभिक हक्क धोक्यात आहे. त्याचप्रमाणे, पारधी समाजातील प्रौढ बहुतेकदा देशाच्या इतर भागात स्थलांतरित होतात, कुटुंबातील मुले आणि वृद्धांना मूळ निवासस्थानी ठेवतात. अशा परिस्थितीत, मुले दोन जबाबदाऱ्यांसह अडकतात. एक कुटुंबातील वृद्ध सदस्यांची काळजी घेत आहे आणि दुसरा त्यांच्या जगण्यासाठी काम शोधत आहे. त्यापैकी लहान भावंडांची काळजी घेण्याची अतिरिक्त जबाबदारी कुटुंबातील मुलींवर असते. शिवाय, पारधी मुले जगण्यासाठी इतर कामे करण्यापेक्षा भीक मागणे पसंत करतात. हे दुष्टचक्र त्यांना औपचारिक शालेय शिक्षण पद्धतीपासून वेगळे करण्याची खात्री देते. दुसरीकडे सध्याची शैक्षणिक धोरणे आणि कार्यक्रम जसे की शिक्षणाचा अधिकार (आरटीई) कायदा 2009, आणि मिड-डे मील इत्यादींना शिक्षणाची हमी देता येईल अशा प्रकारे अधिकार दिलेले नाहीत. पारधी मुलांच्या राहण्याची आणि राहण्याची सोय नाही, ज्यामुळे या मुलांना त्यांच्या पालकांच्या अनुपस्थितीत मदत होईल आणि त्यांनी किमान प्राथमिक शिक्षण पूर्ण करेपर्यंत त्यांचा प्रवेश कायम ठेवता येईल. द(पाल)पारधींना

मुलींना शिक्षण देण्याची कल्पना आवडत नाही, कारण त्यांना वाटते की यामुळे त्यांच्या वयाला हानी पोहोचू शकते-जुनी प्रणाली(सिंग, 2004, पी.१६६६).ही परंपरा अजूनही प्रचलित आहे आणि चौकशीशिवाय मनोरंजन मिळते. याउलट, मुलांसाठी कोणतेही बंधने नाहीत. पारधी स्त्रिया अशा प्रकारच्या महिला विरोधी परंपरांवर दीर्घकाळ प्रश्न करत आहेत, ज्यामुळे महिलांना शैक्षणिक सुविधा मिळण्यास प्रतिबंध होतो. हळुहळू मुलांपेक्षा पालकांनी आपल्या मुलींना शाळेत पाठवायला सुरुवात केली आहे. यासंदर्भात 'ए' म्हणाले की,

“...सध्याची पिढी मुलींच्या शिक्षणाचा विचार करत आहे; पण, २० वर्षांपूर्वी अशी परिस्थिती नव्हती. एकदा मुलगी झाली की आई-वडील विचार करू लागतात की आपली मुलगी सर्व काही सांभाळते.

पारधी समाजात गेल्या काही वर्षांपासून शाळेत जाणाऱ्या मुलांची संख्या वाढली आहे. त्यापैकी प्राथमिक स्तरावर मुलांची संख्या मुलींपेक्षा जास्त आहे. पारधी समाजाची आणि विशेषतः पारधी महिलांची शैक्षणिक स्थिती सुधारली आहे की नाही हे केवळ यावरूनच समजू शकत नाही. कदाचित, संपूर्णचित्र मिळविण्यासाठी विश्लेषणाच्या आणखी काही युनिट्सची आवश्यकता आहे आणि सामाजिकदृष्ट्या मागासलेल्या आणि आर्थिकदृष्ट्या गरीब वर्गातील मुलांसह मुलींसाठी निवास, निवास, विशेष आरोग्य आणि देखरेख प्रोत्साहन यांसारख्या विशेष तरतुदींची खात्री केल्यावरच ते शक्य आहे. याशिवाय, पारधी स्त्रियांच्या शिक्षणाच्या प्रश्नाशी निगडित असलेल्या त्यांच्या पारंपारिक भूमिकेचा विचार करण्यासाठी त्यांना घरातील कामाच्या पलीकडे नक्कीच एक पाऊल पुढे ढकलले आहे यात शंका नाही. प्राथमिक शिक्षण पूर्ण झाल्यावर, पालक त्यांच्या मुलींसाठी संभाव्य वर शोधू लागतात. अशाप्रकारे, कमी वयातील विवाहामुळे मुलींच्या जगण्याचा आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्यावर परिणाम होतो. समाजाबाहेर विवाह करण्यास सक्त मनाई आहे(सिंग, 2004, पी.१६६३).दोन उपमध्ये देखील परवानगी नाही-गट (अत्रे, १९९०). पारधी समाजात बहुपत्नीत्वाची प्रथा प्रचलित आहे.

फणसे पारधींमध्ये बहुपत्नी प्रचलित असल्याचे दिसते.मुलींचे लग्नाचे वय 12 ते 15 वर्षे आणि मुलांसाठी 18 ते 20 वर्षे असते..विवाहाचे प्रतीक म्हणून विवाहित स्त्री तिच्या गळ्यात काळ्या मण्यांची साखळी घालते (सिंग, २००४).

तर पारधी महिला करू शकतात'ती परतफेड करेपर्यंत औपचारिकपणे दुसऱ्या लग्नाकडे जाऊ नका'धाज' करण्यासाठी सध्याचा नवरा (मी, 1997).या जमातीतील तरुण विवाहित जोडपे स्वतःचे कुटुंब स्थापन करतात आणि पालकांजवळ झोपडी बांधतात'च्या झोपड्या आणि स्वतंत्रपणे राहतात (सिंग, 2004, पी.1658).अशा प्रकारे, पारधी जमातीची विवाह पद्धत सामान्यतः चांगली आहे-(अ) बालविवाह, (ब) आंतर उप-समूह आणि इंद्रा ' या चार वैशिष्ट्यपूर्ण वैशिष्ट्यांसाठी ओळखले जाते.मजा' उदा. बहिर्गत कुळ विवाह, (c) बहुपत्नीत्व आणि (d) बहुपत्नीत्व. मात्र, तरीही एका विशिष्ट समाजाच्या बालविवाहाचा मुद्दा विचारात घेऊन त्यावर विवाद केला जातो.तो त्यांच्या संस्कृतीचा भाग आहे.अशा प्रकारे, पुष्टी 'न्यायव्यवस्था' आणि 'स्थानिक चालीरीती' चित्रात येतो.नंतर, या संघर्षाचे निराकरण 'च्या हस्तक्षेपाने होते.जात परिषद' दीर्घकाळात.

पारधी महिलांच्या अनुभवावरून लक्षात येते की, मुलगी किंवा स्त्रीला गहाण ठेवण्याचे साधन मानण्याची परंपरा पारधी समाजात प्रचलित आहे. अशा प्रकारे, वडिलांचा आपल्या मुलीवरील अधिकार

अबाधित राहतो. शिवाय, शोधाच्या नावाखाली जावयाला धमकावणे, त्याच्या मुलीसाठी आणखी एक वर ज्याला जास्त पैसे द्यावे लागतील अशा वेगवेगळ्या विनोदी कृत्यांमधून ही परंपरा दुरापास्तपणे चालू ठेवली जाते. 'धाज' (म्हणजे वधूची किंमत किंवा हुंडा) त्याच्यापेक्षा आणि त्याला दिलेली रक्कम भरण्यास भाग पाडणे 'धाज' कोणत्याही परिस्थितीत निर्धारित कालावधीत; तो पैसे देण्यास सक्षम आहे की नाही हे महत्त्वाचे नाही. वाटाघाटी समाधानकारक निष्कर्षापर्यंत पोहोचल्या नाहीत, तर वडील दुसऱ्या भावी जावयाचा शोध सुरू करतात.

दुसरे लग्न झाल्यास, स्त्रीला पहिल्या पतीची पत्नी आणि तिच्यापासून मिळालेल्या मुलांची आई म्हणून भूमिका आणि जबाबदाऱ्यां पासून स्वतःला मुक्त करावे लागेल. नंतर तिच्याकडे त्यांचे कोणतेही अधिकार नाहीत (माने, 1997). पैसे मिळवण्यासाठी वडील स्वतःच्या मुलीचा वापर गहाण म्हणून करतात. ज्या माणसाकडे ती गहाण ठेवली होती त्याच्याकडून घेतलेली संपूर्ण रक्कम परत केल्याशिवाय तो आपल्या मुलीला बाहेर काढू शकत नाही. काही प्रकरणांमध्ये, स्त्रीला गहाण ठेवण्याचा कालावधी दिवसांपासून आठवड्यांपर्यंत आणि आठवड्यांपासून महिन्यांपर्यंत आणि एका वर्षातही वाढतो. यामुळे, या महिला ज्या पुरुषाकडे गहाण ठेवल्या होत्या आणि त्यांची मुले जन्माला घालत होती त्या व्यक्तीकडून या महिला गर्भवती होण्याची दाट शक्यता असते. या मुलांचा ताबा दिल्यानंतरच तिला तिच्या पालकांच्या घरी जाण्याची परवानगी आहे. अशा प्रकारच्या कोणत्याही परिस्थितीत, स्त्रियांना जोपर्यंत ते किंवा त्यांच्या वतीने कोणीतरी, विशेषतः वडिलांनी घेतलेल्या रकमेची परतफेड करेपर्यंत सुटका मिळू शकत नाही (माने, 1997). सध्या स्त्रीचा वस्तू म्हणून वापर आणि व्यापारीकरण अत्यंत वाईट टप्प्यावर आहे. गहाण व्यवसायातून जन्माला आलेल्या मुलांना पालकांचे योग्य प्रेम आणि काळजी मिळत नाही ज्यामुळे त्यांच्यामध्ये दीर्घकाळापर्यंत व्यक्तिमत्व विकार विकसित होण्याची शक्यता निर्माण होते. अशा प्रकारे, संपूर्ण कुटुंबाच्या कल्याणावर त्याचा विपरित परिणाम होतो. वडिलांच्या विपरीत, पती पत्नीला गहाण म्हणून देखील वापरू शकतो. घेतलेली संपूर्ण रक्कम परत केल्यानंतरच त्याला पत्नीला घरी नेण्याची परवानगी आहे. काही प्रकरणांमध्ये, पत्नीला गहाण ठेवण्याचा कालावधी दिवसांपासून एक वर्षापर्यंत बदलतो. अशा प्रकारे, ज्या पुरुषाकडे ती गहाण ठेवली होती त्या पुरुषाकडून स्त्रिया पुन्हा गर्भवती होण्याची उच्च शक्यता असते. मुलांचा ताबा देण्याबाबतही असाच नियम इथे लागू होतो. यापैकी कोणत्याही प्रकारात, पतीने घेतलेली रक्कम परतफेड करेपर्यंत पत्नीला सुटका मिळू शकत नाही (माने, 1997). अविवाहित मुलगी गरोदर राहिल्यास तिला समाजाचा एक भाग होण्यासाठी शेणाच्या गोळ्यात ठेवलेला चांदीचा तुकडा निवडण्याच्या परीक्षेत उत्तीर्ण व्हावे लागते. यावर निर्णय घ्यायचा आहे 'जात परिषद.' जर तिने शेणाच्या गोळ्यात ठेवलेला कोळशाचा तुकडा निवडला, तर याचा अर्थ तिला समाजात राहण्याचा कोणताही अधिकार नाही आणि तिला एकटे ठेवले जाते आणि नंतर सामाजिक बहिष्कार टाकला जातो. तिला स्वतःची काळजी घ्यावी लागते. याच्या जोडीने, 'जात परिषद' पारधी समाजातील की पारधी समाजाच्या बाहेरील एका पुरुषातून ती गर्भवती झाली आहे का, याचा तपास करावा लागेल. तपासाच्या आधारे शिक्षेचा निर्णय घेतला जातो. जर एखादी मुलगी किंवा स्त्री कोणत्याही शारीरिक/लैंगिक संबंदात अडकली ज्यामुळे आंतरजातीय विवाह होऊ शकतो, तर तिला नाक, केस कापणे, नखे तोडणे इत्यादी अग्निपरीक्षेची शिक्षा भोगावी लागते. अशा शिक्षा आजकाल जुन्या झाल्या आहेत. (माने, 1997).

'बी' म्हणाले की,

“.....ती तिचे कपडे इतर कुटुंबिक वस्तूंसोबत मिसळू शकत नाही. ती पती आणि स्वतःशिवाय कुटुंबातील सदस्यांसाठी अन्न तयार करू शकत नाही. तिने पात्राला हात लावला तर ते बाहेर फेकून द्यावे लागते. याचे मुख्य कारण महिलांबद्दलची अस्पृश्यता आहे. खेड्यापाड्यात, स्त्रिया त्यांच्या साडीच्या थरावर किराणा सामान घेऊन जाताना दिसतात, परंतु पारधी स्त्रिया त्यांच्या साडीच्या थरावर अशा प्रकारचा किराणा सामान घेऊन जात नाहीत. तिने या नियमाचे उल्लंघन केल्यास, किराणा माल प्रदूषित होतो आणि नंतर तो फेकून दिला जातो.”

पारधी महिलांच्या हक्कांची पायमल्ली करण्याची मालिका विवाहानंतरही सामाजिक रीतीने सुरूच होती. यासंदर्भात 'सी' म्हणाले की,

“..... पती-पत्नी दोघांसाठी स्वतंत्र स्नानगृह ठेवण्याची परंपरा आहे. ते त्यांच्या समकक्षाद्वारे वापरल्या जाणार्या प्रसाधनांचा वापर करत नाहीत. हे मुख्यतः पत्नी (स्त्री) सोबत जोडलेल्या 'अस्पृश्यते'च्या भावनेमुळे आहे.”

या व्यतिरिक्त, 'डी' म्हणाले की,

“.....आंघोळ करताना पत्नीने बाथरूममध्ये साडी आणि इतर आवश्यक गोष्टी सोबत घेऊन जाणे अपेक्षित आहे. लग्न झाल्यापासून तिच्या साडीला कोणी हात लावत नाही. तिने स्वतःचे आणि पतीचे कपडे धुण्यासाठी वेगळा साबण वापरावा अशी अपेक्षा आहे.”

हा अनुभव दर्शवितो की, प्रदूषण आणि शुद्धतेची कल्पना, जी मुळात हिंदू समाजव्यवस्थेचा भाग आहे, पारधी समाजातही अस्तित्वात आहे. पारधी महिला या नात्याने सार्वजनिक आणि खाजगी क्षेत्रात महिलांना अधिक सावध राहून विहित नियम आणि आचारसंहितेचे पालन करण्यास भाग पाडले आहे. त्याचे उल्लंघन ही साहजिकच पती-पत्नी आणि कुटुंबातील सदस्यांमधील अविश्वासाची पहिली पायरी ठरते. या परिस्थितीत पती-पत्नीने प्रथमतः गैरसमज आणि वाद परस्पर सामंजस्याने सोडवणे अपेक्षित आहे. 'जात परिषद'. हे कार्य करत नसल्यास, ते प्रकरण पाठवण्यास मोकळे आहेत 'जात परिषद'. पारधी महिलांच्या अनुभवावरून लक्षात येते की, बाबी याकडे निर्देशित केल्या जातात 'जात परिषद' एकट्या पारधी महिलांना एकतर गंभीर शिक्षा झाली किंवा 'घटस्फोट'. तेथे आहे कुटुंबात पती किंवा पुरुषाला शिक्षा मिळण्याची दुर्मिळ शक्यता-संबंधित बाबी. ही पार्श्वभूमी लक्षात घेता पारधी महिलांना कुटुंबात आणि घराबाहेर सदैव सतर्क राहावे लागते. मध्ये खरे तर हीच परंपरा प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्षपणे पारधी महिलांच्या मानसिक आरोग्याला हानी पोहोचवणारी आहे. या प्रसारित करते पारधी महिलांच्या पुनरुत्पादक आरोग्याच्या खेळात प्रवेश करते. यासंदर्भात 'ई' म्हणाले की,

पारधी समाजातील संस्थात्मक प्रसूतीची सध्याची टक्केवारी 10 ते 15 टक्के आहे. तिच्या काळात, तिची आई कोणत्याही आरोग्य तपासणीसाठी रुग्णालयात गेली नाही. तिच्या जन्मानंतरही तिला पोलिओ ड्रॉप झाला नव्हता. पारधी महिला सरकारी आणि खाजगी रुग्णालयात कोणत्याही आरोग्य सुविधांमध्ये प्रवेश करण्यास फारच नाखूष असतात. दुसरीकडे, गर्भवती महिलांना पती आणि इतर कुटुंबातील सदस्यांचे प्रेम आणि काळजी मिळत नाही. गरोदरपणातही त्यांना शिळे अन्न सेवन करावे लागते. थोडक्यात, समाजात मातृत्व रजेची संकल्पना नाही.

अशाप्रकारे, संस्थात्मक आरोग्य सुविधांच्या दुर्गमतेच्या प्रथेमुळे पारधी महिलांच्या आरोग्य हक्कांचे उल्लंघन होत आहे. बाहेरून आलेल्या पुरुषांशी शारीरिक संबंध आल्याने स्त्रिया प्रदूषित होण्याची भीती अनेकदा रास्त आहे. नंतर या प्रथेमुळे गर्भवती पारधी महिलांना निरोगी राहण्यासाठी आणि रुग्णालयात जाणे टाळण्यासाठी भीक मागणे आणि शिळे अन्न आणि भाकरी गोळा करणे भाग पडले. या परंपरेला पारधी महिला किंवा तिच्या सासरच्या मंडळींचाही थेट विरोध नाही हे लक्षात घेणे महत्त्वाचे आहे. शिवाय, पारधी महिलांच्या सामाजिक वृत्ती, धारणा आणि संस्थात्मक आरोग्य सेवेबद्दल गैरसमज असलेल्या सक्रिय सहभागामुळे हे चित्र बदलत आहे. या संदर्भात 'एफ' म्हणाले की,

".....आता दिवसेंदिवस पारधी महिला प्रसूतीसाठी त्यांच्या पारंपारिक पद्धती बदलू लागल्या आहेत. बहुतांश पारधी महिला प्रसूतीसाठी रुग्णालयात जात आहेत. गेल्या 15 वर्षांत ही परिस्थिती वेगळी होती. बहुतेक पारधी स्त्रिया त्यांच्या घरी फक्त ब्लेड आणि धाग्याने प्रसूती करत असत."

त्यामुळे समाजाचा त्याकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन बदलतो आरोग्य सुविधांमुळे केवळ महिलांच्या आरोग्याची स्थिती सुधारण्यास मदत झाली नाही तर एक म्हणून समुदायसंपूर्ण घरातील कामांबरोबरच पारधी महिलाही हातभार लावतात उपजीविका आणि घरगुती अर्थव्यवस्था.

महिलांच्या क्रियाकलापांमध्ये शेतमजुरी, इंधन गोळा करणे, पिण्याच्या पाण्याची काळजी घेणे, भीक मागणे, धार्मिक विधी आणि विधींमध्ये भाग घेणे समाविष्ट आहे. महिला विविध आर्थिक कार्यात गुंतून कुटुंबाच्या उत्पन्नात हातभार लावतात. गर्भवती स्त्रिया प्रसूती होईपर्यंत काम करून आपला उदरनिर्वाह करतात (सिंग, 2004, pp.1658-1659).

टाकणकर समाजात महिलांचा मोठा वाटा आहे. ते शेतीच्या कामकाजात आणि पाळीव प्राण्यांच्या व्यवस्थापनात मदत करतात. ते कुटुंबासाठी पिण्यायोग्य पाणी आणि इंधन आणतात. ते जनावरांसाठी चाराही आणतात. इतरांच्या शेतात मजुरी करून किंवा रस्ते दुरुस्तीच्या कामातूनही ते पैसे कमावतात (सिंग, 2004, pp.1670-1671).

याच्या बाजूला, एक सतत अदृश्य आहे पारधी महिलांचा उपजीविकेसाठी संघर्ष दैनंदिन जीवनात. या संदर्भात 'जी' म्हणाले की,

"..... स्त्रिया अन्नासाठी बाहेर पडताना एकच गोष्ट लक्षात ठेवतात की त्यांचे कुटुंब आणि मुले अन्नासाठी बाहेर वाट पाहत असतात आणि त्यांना आज कसेही करून त्यांच्यासाठी अन्न मिळवायचे आहे. त्यांच्यासाठी महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांच्या, विशेषतः मुलांच्या चेहऱ्यावरचे समाधान. आज त्यांना काही खायला मिळालं तर उद्या बघायला मिळेल, मग ते कुटून येत असेल."

पारधी महिलांच्या अनुभवावरून ते दिसून येते त्यांना उद्यापेक्षा आजच मुलांना खायला घालण्याची जास्त काळजी असते. ते नेहमी उपजीविकेचा विचार करतात अ त्यांचे प्रेम, आपुलकी दाखवण्याचे आव्हान, आणि कुटुंबाप्रती बांधिलकी, विशेषतः मुलांसाठी त्यामुळे उपजीविकेबाबतचा त्यांचा संघर्ष, मिळवण्याबाबत किमान काळजी आहे 'सभ्य काम', 'योग्य वेतन', 'आरोग्यदायी आणि सुरक्षित कामाचे वातावरण' आणि 'सामाजिक सुरक्षा फायदे' इ. पारधी स्त्रियांचे अशा प्रकारचे त्याग आणि उदार वर्तन त्यांना कौटुंबिक वाद आणि संकटाच्या

वेळी मदत करत नाही.हे मुख्यतः तिच्या अनिच्छेमुळे आहे a साठी दावा करण्याच्या दिशेने कधीही कमावणाऱ्या घरातील वाटा.

अनुभवातूनअसे दिसून येते की पारधी महिला कुटुंब आणि समाजाने आखलेल्या सीमांमध्ये स्वतःला जुळवून घेतात.याच्या बदल्यात त्यांना अनेकदा अज्ञान व डिस प्राप्त होतो-चालविण्यासाठी त्यांच्या बलिदानाबद्दल कुटुंब आणि समुदायाकडून प्रोत्साहन कुटुंब,यासोबतच, पारधी स्त्रिया अनेकदा आवाज उठवताना दिसतात आणि कुटुंबाच्या आत आणि बाहेर अशा प्रकारच्या अस्वस्थतेच्या विरोधात आवाज उठवतात, जे सहसा सहन केले जात नाही. सर्वसाधारणपणे समुदाय आणि विशेषतः कुटुंब, पुढे पारधी स्त्रियांची अशी वागणूक त्यांच्यासाठी हानिकारक ठरते ज्याचा परिणाम होतो 'घरगुती हिंसा' आणि 'घटस्फोट'. फेज पारधी सराव 'घटस्फोट' आणि पती-पत्नी दोघांनाही याची परवानगी आहे.एकतर पक्ष किंवा व्यभिचार, नापसंती किंवा वधूच्या किमतीची परतफेड करण्यात अयशस्वी होणे यासारख्या विविध कारणांमुळे विवाह मोडू शकतो.(सिंग, 2004, पी.1658).

त्याचप्रमाणे, विवाह जोडीदारांपैकी कोणीही घटस्फोट देऊ शकतो.गैरप्रकार झाल्यास, घटस्फोट परस्पर संमतीने घेतला जातो परंतु वांझ पत्नीला घटस्फोट दिला जात नाही. त्याऐवजी, पहिल्या पत्नीसह पतीच्या संमतीने दुसरा विवाह होतो.घटस्फोटाच्या बाबतीत लहान मुले आईकडे राहतात परंतु नंतर वडिलांना दिली जातात.घटस्फोटित पुरुष अविवाहित मुलीशी विवाह केल्यास पूर्ण विधींसह पुनर्विवाह करू शकतो, परंतु घटस्फोट देणाऱ्या महिला केवळ गंधरावांसाठीच जाऊ शकतात. विवाह किंवा विवाह लहान विधींसह जे कमी खर्चिक आहे(सिंग, 2004, पी.१६७०).

पारधी स्त्रियांच्या अनुभवावरून असे दिसून येते की साधारणपणे पारधी स्त्रियांनी गर्भधारणा केली 'घटस्फोट' दोन मार्गांनी, जसे की(a)विरोधी पासून मुक्तीसमाजाचे महिला नियम आणि पितृसत्ताक ओझे आणि(b)इतर स्त्रियांच्या विपरीत नैसर्गिक हक्क आणि हक्क वापरण्याची आकांक्षा.यासंदर्भात 'एच' म्हणाले की,

".....स्त्रियांनी सर्वसाधारणपणे चित्रण केले आहे मुख्य समाजातील प्रत्येक घटस्फोटामागे गुन्हेगार असतो.पण, अनेकदा सत्य कुठेतरी वेगळे असते आणि काहीतरी वेगळे असते.असे सांगून ती 'घटस्फोटाच्या बाबतीत महिला नेहमीच बरोबर असतात असे म्हणायचे नाही.याउलट, पारधी स्त्रिया अनेकदा अ मुक्तीचा स्रोत.ते होत नाही" म्हणजे ते डॉन 'विवाह आणि कुटुंब पद्धतीवर विश्वास नाही.ते त्यांच्या पुरुष समकक्षांसारखेच जबाबदार आहेत.पण, एक विचार केला पाहिजे की आपण देखील अ मानव आपल्या जीवनात भावना, अपेक्षा आणि आकांक्षा सह असणे.समाजात त्यांना आदराची वागणूक मिळायला हवी.घटस्फोटाच्या किनाऱ्यावर असे होणार असेल तर तेही आनंदाने जातील.पण, हे एक असेल अत्यंत प्रकरण.दरम्यान विविध मार्ग आहेत."

पारधी समाज विधवा महिलांना घराबाहेर पडू देत नाही. तिने तिच्या भावाशी लग्न करणे अपेक्षित आहे. जर तिला त्याच्याशी लग्न करायचे नसेल, तर समुदाय एकत्रितपणे दुसरी संभाव्य वधू शोधण्यासाठी जातो (माने, 1997).

इतर विपरीत 'अधिसूचित' आणि 'अधिसूचित जमाती', पारधींचे स्वतःचे आहे 'जात परिषद.' हे सामान्यतः गुन्हेगारी आणि घरगुती दोन्ही समस्यांचे निराकरण करते. मात्र, त्यात सहभागी होण्यास पूर्ण बंदी आहे 'पोलीस' आणि 'न्यायपालिका' पारधी समाजाच्या कोणत्याही बाबतीत. द 'जात परिषद' हुंडा न दिल्याने

वडिलांनी आपल्या मुलीला तिच्या पतीच्या घरातून नेणे, पती-पत्नीमधील गैरसमज, हुंडा, विवाहबाह्य संबंध समाजातील लुटमार, आंतरजातीय विवाह इत्यादी बाबी सामान्यपणे हाताळल्या जातात. 'जात परिषद' कार्यवाहीद्वारे निर्णय देते आणि आरोपींना शिक्षा देते. तथापि, शिक्षेचा निर्णय सामान्यतः गुन्ह्याचे स्वरूप आणि तीव्रता यावर आधारित असतो. अलिकडच्या काळापर्यंत, अशा राक्षसी शिक्षा देण्याची परंपरा होती ब्रँडिंग, बहिष्कार, आगीतून चालण्यास भाग पाडणे, मानवी किंवा प्राण्यांचे मलमूत्र वाहून नेण्यास भाग पाडणे आणि डोके मुंडण इत्यादी. आता या प्रथा समकालीन काळात बदलल्या जात आहेत. मात्र, दोषी आणि समाजाला निकालाचे पालन करावे लागेल 'जात परिषद'. त्यांनी दिलेल्या शिक्षेला ते आव्हान देऊ शकत नाहीत. जात परिषद'. जर गुन्ह्याचे स्वरूप आणि परिमाण विस्तृत असेल तर जवळपासचे सदस्य 'जात परिषद' (माने, 1997) म्हणतात. एक महिला 'ची प्रमुख असू शकते' जात परिषद'. ती उपनियम आणि शिक्षेच्या पद्धती बदलू शकते. ती वाटाघाटी करणारी आणि गावातील समाज आणि 'पोलीस'. ती शेती आणि कुटुंब क्षेत्रात वर्चस्व गाजवू शकते (माने, 1997). 'मी' म्हणालो,

".....येथे जात परिषद महत्वाची आहे. प्रत्येक समस्या कास्ट कौन्सिलद्वारे सोडवली जाते. आता कोणीही जात परिषदेच्या नियमांच्या विरोधात जाणार आहे पारधी समाज. पारधी समाजात बहिष्कार टाकण्याची भीती पारधी समाजाला आहे, त्यामुळे पोलीस ठाण्यात जाण्याची हिंमत कोणीही करत नाही.

काही गुन्ह्यांमध्ये संबंधित पक्षांना सदस्यांसमोर अग्निपरीक्षा करावी लागते 'जात परिषद'. जर एखाद्या संशयास्पद व्यक्तीला अग्निपरीक्षेच्या क्रियाकलापांच्या चाचणीत उत्तीर्ण झाले, तर तो किंवा ती दोषी मानली जात नाही आणि त्याला शिक्षा न होता. तसेच स्त्रीच्या चारित्र्यावर संशय असल्यास तिला सामोरे जावे लागते 'जात परिषद'. तिचे निर्दोषत्व सिद्ध करण्यासाठी, तिला उकळत्या तेलातून, पानाच्या पानातून नाणे उचलावे लागेल. 'Pimpal tree' (पवित्र अंजीर) साधारणपणे संशयित महिलांच्या हाताच्या वरच्या पृष्ठभागावर ठेवले जाते आणि नंतर गरम कुऱ्हाडीने वार केले जाते. जर तिचा हात भाजला असेल तर ती दोषी असल्याचे घोषित करते. एकदा ती दोषी सिद्ध झाली की मग 'जात परिषद' नियमानुसार शिक्षा करतो. तथापि, पुरुषदेखील अशाच प्रकारच्या चाचण्यांमधून जातात.

पारधी समाजातील महिलांना विशेष अधिकार आहेत. उदाहरणार्थ, जर तिने तिची साडी कोरडी ठेवली तर तिच्या पतीशिवाय इतर कोणीही तिच्या खाली जाऊ शकत नाही. या नियमाचे उल्लंघन करताना कोणी पकडले गेले तर अशा प्रकरणांना 'जात परिषद'. त्यानंतर, द 'जात परिषद' दोषीवर कठोर कारवाई करते. अशा प्रकरणांमध्ये, आरोपींना कारवाईत उपस्थित राहणे अनिवार्य आहे 'जात परिषद' आणि अशा प्रकारच्या प्रकरणांमध्ये तो नेहमीच दोषी म्हणून मंजूर झाला. आरोपींनी घोषित केलेली शिक्षा आणि दंड मान्य नसल्यास 'जात परिषद' मग त्याच्यावर सामाजिक बहिष्कार टाकला जातो. जर एखाद्या महिलेला तिच्याच समाजातील एखाद्या व्यक्तीला आवडत असेल आणि तिला लग्न करायचे असेल, तर ती 'च्या सदस्यांच्या परवानगीने त्याच्याशी लग्न करू शकते. जात परिषद'; तिचे वय कितीही असो, ती विवाहित असो वा अविवाहित. जर कोणी माणूस 'खूण' (समूह) कोणत्याही स्त्रीला घाणेरडे स्वरूप देते किंवा तिचा विनयभंग करण्याचा किंवा गैरवर्तन करण्याचा प्रयत्न करते तेव्हा ती स्त्री तिच्या अंगावर मूत्र टाकते आणि त्या क्षणापासून

तो बहिष्कृत असतो. जोपर्यंत कोणतीही सुनावणी होत नाही 'जात परिषद' त्याच्या केसबद्दल, त्याच्या स्वतःच्या कुटुंबाकडूनही बहिष्कार टाकला जातो. मातृसत्ताकतेच्या अंतर्गत स्त्रियांना गृहीत धरलेले फायदे जसे की मालमत्ता अधिकार, जे भारतीय राज्यघटनेतील तरतुदीपैकी एक आहे 'राज्य धोरणांचे निर्देशक तत्त्व.' 'जे' म्हणाला की,

".....तिची अवस्था कोणी पाहू शकते, ती एक सामाजिक कार्यकर्ती आहे, पण, तिला तिच्या कौटुंबिक मालमत्तेवर कोणताही अधिकार नाही. तिची आई मला तिच्यासाठी एक खोली बांधण्यासाठी जागा देण्यास तयार नाही. तिचे लग्न झालेले नाही कारण तिला तिचे आयुष्य पारंपरिक पारधी स्त्रीसारखे व्हायचे नाही. पारधी समाजात महिलांची स्थिती झोपेची आहे. तिला वगळण्याचा पहिला अनुभव तिच्या घरातूनच सुरू होतो. ९९ टक्के महिलांच्या नावावर मालमत्ता नाही. पारधी महिला पती किंवा कुटुंबातील इतर सदस्यां विरुद्ध घरगुती हिंसाचाराचा गुन्हा दाखल करू शकत नाहीत. हुंड्यामुळे कोणत्याही महिलेचा मृत्यू झाल्यास पोलिस ठाण्यात गुन्हा दाखल केला जात नाही. समाजातून एकटे पडण्याच्या आणि बहिष्काराच्या भीतीने ते जात परिषदेत जाण्यास प्राधान्य देत नाहीत."

पारधींना सामोरे जावे लागते 'पोलीस प्रशासन' प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे नियमितपणे. त्यांनी माहिती देत राहणे अपेक्षित आहे 'पोलीस पाटील [५] दैनंदिन क्रियाकलाप योजनेबद्दल. बहुतांश वेळा त्यांच्यावर खोटे गुन्हे दाखल केले जात आहेत. यासंदर्भात 'जे' म्हणाले की,

".....पारधींना पोलीस स्टेशन/लॉक-अप रूमच्या आत आणि बाहेर सर्व प्रकारच्या छळ, अपमान आणि गैरवर्तनाला नियमितपणे सामोरे जावे लागते; ते दिलेले दरोडा किंवा चोरी किंवा त्या प्रकरणासाठी कोणत्याही क्षुल्लक गुन्ह्यात सामील असले तरीही. विशिष्ट पारधी पुरुषाला अटक करणे हा आता एकट्याचा मुद्दा नाही, अखेरीस, तो प्रथम त्याच्या पत्नीचा आणि त्यानंतर त्याच्या कुटुंबाचा आणि त्यानंतर संपूर्ण पारधी समाजाचा मुद्दा बनतो. गुन्हेगारी कलंकाच्या प्रकटीकरणामुळे पोलिस त्यांच्याकडे गुन्हेगार म्हणून पाहतात. "

एखाद्या विशिष्ट भागात दरोडा किंवा चोरी झाली तर 'पोलीस' प्रथमतः त्या विशिष्ट भागातील पारधींवर संशय घ्या आणि त्यांना पाठवा 'पोलीस कोठडी' चौकशी आणि अटक वॉरंटशिवाय. नंतर त्यांची आतमध्ये चौकशी केली 'पोलीस चौकी' 'लॉक-अप रूम'; त्यामुळे संशयित पारधींनी डकैती आणि चोरीचा दोष आपल्या खांद्यावर घेण्यास भाग पाडले. जर 'पोलीस' पारधी पुरुषांना अटक करण्यात अयशस्वी झाल्यानंतर ते त्यांच्या पत्नींना अटक करतात. एकदा पारधी स्त्रिया आत गेल्या 'पोलीस चौकी' त्यानंतर तिला पोलिसांच्या अत्याचारांना सामोरे जावे लागते जे क्रूर स्वरूपाचे असतात.

त्यामुळे पारधी स्त्रियांचे जीवन शोकांतिकेने सुरू होते आणि शोकांतिकेने संपते हे स्पष्ट होते. तिच्या संपूर्ण जीवनचक्रात, 'जात परिषद', पितृसत्ता आणि आजारी सांस्कृतिक परंपरा आणि धार्मिक परंपरा महत्वाची भूमिका बजावतात. वर्षानुवर्षे, पारधी महिलांनी दिलेल्या सामाजिक वातावरणात स्वतःला सामावून घेण्यासाठी त्यांच्याशी सामना करण्याचा प्रयत्न केला आहे. या प्रथेने त्यांच्या पारंपारिक उपजीविकेत आणि नंतर त्यांच्या जीवनात बदल घडवून आणणे आवश्यक आहे. त्यांची गतिशीलता आणि दृश्यमानता समाजाबाहेर वाढली आहे. याशिवाय यातील बहुतांशी शिक्षण घेत आहेत.

निष्कर्ष:

पारधी समाजाचा सामना होतो 'कलंक', 'अन्याय', 'क्रूरता', 'हिंसा', आणि 'भेदभाव' मध्ये दैनंदिन जीवन. वर्षानुवर्षे या परंपरेच्या प्रकटीकरणाने त्यांना एका अनोख्या चौकटीत ठेवले आहे ज्यामध्ये त्यांना सिद्ध करण्यासाठी त्यांचा बराच वेळ, शक्ती आणि पैसा खर्च करावा लागतो. स्वतः निर्दोष आहेत एकतर समोर हजर होऊन 'जात परिषद' समुदायासाठी-संबंधित बाबी किंवा 'न्यायव्यवस्था' ग्रामीण समाजाशी संबंधित बाबींसाठी. द्वारे यामुळे, त्यांना प्रचंड त्रास सहन करावा लागतो आणि नंतर कुटुंब आणि समुदायासह स्वतःचा नाश होतो. या परिस्थितीची तीव्रता तेव्हा वाढते पारधी समाजातील एखादी व्यक्ती गावातील समाजाशी संबंधित प्रकरणांमध्ये अडकते. त्यापैकी, स्त्रिया त्यांच्या पुरुष समकक्षांपेक्षा सर्वात जास्त पीडित आहेत. ते लाभ घेण्यापासून दूर आहेत 'लिंग न्याय' आणि 'महिला सक्षमीकरण' ने स्वीकारलेल्या प्रक्रिया आणि उपक्रम 'राज्य आणि राज्येतर कलाकार' हे मुख्यतः अभिमुखता, कौटुंबिक आणि सामाजिक समर्थन आणि एक्सपोजर यासारख्या इनपुटच्या अनुपस्थितीमुळे आहे जे कुठेतरी शून्याच्या जवळ आहे. यासोबतच पारधी महिलांचा विरोधात संघर्ष सुरू आहे 'लिंग भेदभाव', 'मानवी हक्कांचे उल्लंघन', 'गुन्हेगारी कलंक' आणि 'सामाजिक बहिष्कार' खाजगी आणि सार्वजनिक जीवनाच्या क्षेत्रात. तरीसुद्धा, ते नेहमी भूतकाळातून धडे घेतात आणि त्यांची ओळख, कुटुंब आणि संपूर्ण समाजाचे रक्षण आणि संवर्धन करण्यासाठी त्या अडथळांशी लढण्यासाठी स्वतःला पुन्हा उत्साही बनवतात.

याउलट, SC, ST, OBC आणि अल्पसंख्याक यांसारख्या इतर उपेक्षित सामाजिक गटांतील महिलांकडे किमान हे इनपुट वेगवेगळ्या क्षमता आणि स्वरूपात असतात आणि त्या प्रक्रिया आणि उपक्रमांचे परिणाम आणि परिणाम पाहण्यासाठी. उलट, पारधी स्त्रियांना एकसंध समाजातील स्त्रियांच्या घटकांपैकी एक म्हणून विचार करता येणार नाही, जोपर्यंत ते इतर उपेक्षित समाजातील स्त्रियांशी सहसंबंध ठेवण्याचा पुरेसा आत्मविश्वास असलेल्या टप्प्यापर्यंत पोहोचत नाहीत. प्रथम स्थानावर गट आणि नंतर सर्वसाधारणपणे स्त्रियांसह बाह्य खेचणे आणि पुश घटकांशिवाय. त्यामुळे पारधी महिलांना त्यांच्या परस्परसंवादाचे विश्लेषण करताना उपेक्षित सामाजिक गटातील महिलांच्या एकसंध गटाचा भाग म्हणून स्थान देणे अत्यंत अपरिपक्व ठरेल. 'लिंग न्याय' आणि 'महिला सक्षमीकरण'. वेगळे सर्वसमावेशक मापदंड असावे.

References:

1. Barge, S. (2010). *Transition of Pardhi Tribe: Understanding Socio-Economic And Judiciary Aspects In Ahmednagar, Maharashtra* (Unpublished master's thesis). Tata Institute of Social Sciences, Mumbai, India. Retrieved from <http://dspace.tiss.edu/jspui/handle/1/453>
2. Bhasha Samsodhana Prakasana Kendra, Academia Adivasi (2004). *Adivasis: Legal Provisions, Languages, Locations: a Reference Document for the Status of Adivasis and Denotified & Nomadic Jatis in India*. Vadodara: Adivasi Academy and Bhasha Research and Publication Centre.
3. Bokil, M. (2002). De-Notified and Nomadic Tribes: A Perspective. *Economic and Political Weekly*, 37 (2), 148-154.

4. Chavan, R. N. (1989). *Bhatkya Vimuktanche Antarang*. Pune: Sugava Prakashan (in Marathi).
5. *Criminal Tribes Act, 1871* (n.d.). Retrieved September 18, 2017, from <http://ccnmtl.columbia.edu/projects/mmt/ambedkar/web/readings/Simhadri.pdf>
6. Devy, G.N. (2004). For a Nomad called Thief. In Marsden, P. H. & Davis, G. V. (Eds.), *Towards a Transcultural Future: Literature and Human Rights in a'Post'-Colonial World* (Vol. 8, pp.281-290). Amsterdam-New York, NY: Rodopi.
7. Ghatage, B.S. (2011). Disabilities And Social Justice For Nomadic Tribal Communities In India. *Online International Interdisciplinary Research Journal* (Bi-Monthly), 1 (2), 36-42.
8. *Guidelines on Women's Empowerment* (n.d.). Retrieved September 18, 2017, from <http://www.un.org/popin/unfpa/taskforce/guide/iatfwemp.gdl.html>
9. Jadhav, P. (2016). *Changing Livelihood Practices of Nomadic Tribes: A case study of Masan Jogi Community* (Unpublished M.Phil. Dissertation). Tata Institute of Social Sciences, Mumbai, India. Retrieved from <http://dspace.tiss.edu/jspui/handle/1/7716>
10. Khanday, M.I., Shah, B.A., Mir, P.A. & Rasool, P. (2015). Empowerment of Women in India- Historical Perspective. *European Academic Research*, II (5), 14494-14505.
11. Kharat, S. (2003). *Bhatakya Vimukta Jamati Va Tyanche Prashna*. Pune: Sugava Publication (in Marathi).
12. Malhotra, K. C. & Gadgil, M. (1981). The ecological basis of the geographical distribution of the Dhangars: a pastoral caste-cluster of Maharashtra. *South Asian Anthropologist*, 2 (2), 49-59.
13. Mane, L.(1997). *Vimuktayan: Maharashtraatil Vimukta Jamati-Ek Chikitsak Abhyas*. Mumbai: Yeshawantrao Chavan Pratisthan (in Marathi).
14. Rathod, M. (2007). *Dar Kos Dar Mukkam: Pal Niwasi- Bhatkya Jamati*. Aurangabad: Banjara Karmachari Sanghatana (in Marathi).
15. Rathod, M. (2000). *Denotified and Nomadic tribes in Maharashtra*. Vadodara: DNT Rights Group Newsletter.
16. Rathod, M. (2008). *Sindhu Snaskriti Purv Gora Sanskriti Thi*. Sevagadh, Andhra Pradesh: Vishvast Sant Sevalal Maharaj Chritable Trust.
17. Sachdev, B. (2012). Perspectives on Health, Health Needs and Health Care Services among Select Nomad Tribal Populations of Rajasthan, India. *Antrocom Online Journal of Anthropology*, 8 (1),73-81.
18. Singh , K. S. (2004). *People of India Maharashtra (Volume 3)*. Mumbai: Popular Prakashan Pvt. Ltd.